

60-годдзе Івана Штэйнера

10 верасня 60-гадовы юбілей адзначаць Іван Фёдаравіч Штэйнер, доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры беларускай літаратуры Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Францыска Скарыны.

І. Штэйнер нарадзіўся ў 1953 годзе ў вёсцы Беражное Столінскага раёна Брэсцкай вобласці. У 1975 годзе скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў дырэктарам школы, метадыстам абласнога Інстытута ўдасканалвання настаўнікаў у Гомелі. З 1978 года жыццё І. Штэйнера звязана з Гомельскім дзяржаўным універсітэтам. За гэты час скончыў аспірантуру, абараніў кандыдацкую дысертацыю па гісторыі і тэорыі беларускай балады. У 1994 годзе ў Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі І.Ф. Штэйнер абараніў доктарскую дысертацыю па беларуска-славянскіх паэтычных сувязях. 30 год, з 1983 года, працуе загадчыкам кафедры беларускай літаратуры.

І. Штэйнер – вядомы гісторык літаратуры і крытык. Мае звыш 300 навуковых прац, з якіх 11 манаграфій, 7 фальклорна-этнаграфічных зборнікаў, метадычныя дапаможнікі, 8 зборнікаў эсэ і навуковых артыкулаў: *Беларуская балада* (1989), *Варожаць балады вякоў* (1993), анталогія лірыкі выпускнікоў Гомельскага ўніверсітэта *Крыніцы* (1998), *Шматмоўная літаратура Беларусі XIX ст.* (2002), вучэбны дапаможнік *Балада: генезіс, эвалюцыя, перспектывы жанру* (2003), *Сусвет, убачаны здалёк* (2003), *Deja vu, або Успамін пра будучыню* (2003), *Русалка-спакусніца. Анталогія усходнеславянскай балады* (2004), *Сповідзь перад Богам і людзьмі: беларуская паэзія на стыку тысячагоддзяў* (2007), *Super flumina Babylonis: біблейскія міфалагемы ў паэзіі Рыгора Барадуліна* (2008), *„Свае руны мне не вышыць...“: спадчына Анатоля Сыса* (2008), *„Свет шчодры. Свет мяне паўторыць...“: паэзія У. Караткевіча і класічныя традыцыі* (2008), *De profundis clamavi: Смех і роспач у нацыянальнай мастацкай традыцыі* (2008), *Ex promptu – ex proposito* (2008), *Кому без чалавека нужно слово: перспектывы літаратуры в III тысячелетии* (2009), *Криница, из которой пил святой: Философия поэзии Алеся Рязанова* (2010), дапаможнік *Польскамоўная літаратура Беларусі XIX ст.* (2004), зборнікі эсэ і навуковых артыкулаў *Мазыр літаратурны*, *Рэчыца лірычная*, *Дняпроўскія матывы*, *Прыпяцкая рапсодыя* (2010), *Сожскі карагод* (2010), *Універсітэт літаратурны* (2005), *Alma mater universitatis* (2010), *Малады горад на зямлі старажытнай* (2011).

Апошнім часам талент І. Штэйнера раскрыўся з новага боку: ён выступіў як драматург, аўтар п’ес *Мудрости зачало и конец* (2011, пад псеўданімам Іван Прылуцкі), *Шлюб па прымусу* (2012), *Кот на лаўрах* (2013). У цэнтры п’есы *Мудрости зачало и конец* – постаць нашага першадрукара Францыска Скарыны. Гэта спроба аўтара папулярызаваць асобу і подзвіг Ф. Скарыны. П’есы *Мудрости зачало и конец* і *Кот на лаўрах* пастаўлены Гомельскім абласным драматычным тэатрам і карыстаюцца поспехам у глядача.

Тэматыка навуковых інтарэсаў І. Штэйнера даволі разнастайная: гісторыя беларускай літаратуры, тэорыя літаратуры, сучасны літаратурны працэс, кампаратывістыка. Беларуская літаратура асэнсоўваецца І. Штэйнерам у кантэксце агульнаеўрапейскіх традыцый.

І. Штэйнер рэгулярна выступае з агляднымі артыкуламі і рэцэнзіямі, з'яўляецца аўтарам шматлікіх навуковых матэрыялаў у энцыклапедыях, даведніках. Звыш пятнаццаці гадоў быў галоўным рэдактарам міжвузаўскага зборніка „Беларуская літаратура”.

Прафесар І. Штэйнер кіруе навуковай школай „Рэгіянальны, агульнанацыянальны і агульначалавечы ўзроўні ў літаратуры: духоўная спадчына беларусаў у сусветным кантэкście”. Вынікі даследаванняў І. Штэйнера атрымалі шырокую вядомасць і выкарыстоўваюцца ў навуковых распрацоўках беларускіх вучоных, а таксама ў працэсе выкладання літаратуры ў ВНУ і школе.

І.Ф. Штэйнеру належыць комплекснае, сістэматызаванае даследаванне аднаго з самых „таямнічых і незвычайных” жанраў сусветнай літаратуры – балады (манаграфіі *Беларуская балада*, *Варожаць балады вякоў*, вучэбны дапаможнік *Балада: генезіс, эвалюцыя, перспектывы жанру*). Вучоны разглядае сутнасць і спецыфіку баладнага жанру, яго генезіс, структурныя і формаўтваральныя якасці. Навуковыя работы І. Штэйнера вылучае кампетэнтнасць, скрупулёзнасць аналізу. Свае даследаванні аўтар праводзіць на шырокім факталагічным матэрыяле. І.Ф. Штэйнер уводзіць у літаратурны і навуковы кантэкст імёны, часам малавядомыя не толькі чытацкай аўдыторыі, але і спецыялістам.

І.Ф. Штэйнер выступае і як папулярызатар балады. У 2004 годзе пабачыла свет анталогія ўсходнеславянскай балады *Русалка-спакусніца*.

І. Штэйнерам асэнсоўваюцца такія базавыя паняцці, як менталітэт народа, спецыфіка нацыянальнага Космасу, асаблівасці светабачання і светаразумення. У манаграфіі *Super flumina Babylonis: біблейскія міфалагемы ў паэзіі Рыгора Барадуліна* (2008) І.Ф. Штэйнер робіць акцэнт на

„незвычайнай адпаведнасці хрысціянскіх ідэалаў нацыянальнаму духоўнаму вобліку беларусаў з іх талерантнасцю, цяпцімасцю, надзеяй, любоўю”¹.

І.Ф. Штэйнер называе *Трыкірый Р. Барадуліна выключнай з’явай ў духоўным жыцці беларусаў*: „Для нацыянальнай паэзіі яна роўнавялікая «Вянку» М. Багдановіча пачатку XX стагоддзя”².

Работы І. Штэйнера праблемныя, эўрыстычныя. Манаграфія „*Свае руны мне не вышыць...*”: *спадчына Анатоля Сыса* (2008) прысвечана творчасці аднаго з „самых пасіянарных і самых энергаёмістых паэтаў Беларусі XX стагоддзя”, па словах В. Акудовіча. І. Штэйнер сцвярджае:

¹ І.Ф. Штэйнер, *Super flumina Babylonis. Біблейскія міфалагемы ў паэзіі Рыгора Барадуліна*, Мінск 2008, с. 6.

² *Ibidem*, с. 12.

„Жыццё і творчасць А. Сыса – гэта своеасаблівы эксперымент, праведзены нейкай сілай з адпаведнай мэтай – вызначыць змест, сутнасць, перспектывы развіцця беларускага прыгожага пісьменства мінулага стагоддзя. А ягоная творчасць – гэта «кароткі паўтарыцельны курс» (М. Багдановіч) усёй беларускай паэзіі, развага аб яе значнасці і незапатрабаванасці, ідэалах і арыенцірах”.

У манаграфіі „Свет шчодры. Свет мяне паўторыць...”. Паэзія У. Караткевіча і класічныя традыцыі даследчык адзначае, што

„ён [У.Караткевіч] самы небеларускі паэт у нацыянальнай літаратуры другой паловы XX стагоддзя... Ён – РАМАНТЫК. І прычым адзіны рамантык у гісторыі беларускай літаратуры, чый светапогляд і творчая дзейнасць цалкам адпавядаюць асноўным канонам рамантызму... І даставаў ён свае першыя творы, што гучалі амаль ці не па-купалаўску, не з кайстры, а з дыхтоўнага сакваяжа, бо і былі яны не сялянскімі, а шляхотнымі”³.

Нанізванне алюзій, парадоксаў, супастаўленне нацыянальных і іншанацыянальных артэфактаў, эрудыцыя, неардынарнасць і разняволенасць мыслення вылучае кнігу *Криница, из которой пил святой. Философия поэзии Алеся Рязанова* (2010). І. Штэйнер здольны ўзняцца над эмпірыкай і зрабіць глыбокія абагульненні:

„Стихам А. Рязанова присуща классическая парадоксальность герменевтики: открытая закрытость и познаваемая недостижимость. Её амбивалентность свидетельствует о намерении постичь гораздо более того, что могут позволить законы природы”⁴, „он [Разанаў – А. М.] создал белорусскую философию – не по названию, не по месту рождения или обитания, а философию, полностью соответствующую национальному менталитету, белорусскому мировоззрению и восприятию. Философия поэзии становится философией бытия Нации”⁵.

Даследчык гаворыць пра выратавальную, ахоўную ролю нацыянальнай культуры і літаратуры сёння, у часы глабалізацыі. Набыткі беларускага мастацкага слова асэнсоўваюцца вучоным праз прызму еўрапейскай вербальнай культуры. У яго разважаннях пра творы Я. Купалы, В. Быкава, А. Разанава, Ю. Станкевіча, В. Казько, В. Шніпа, А. Наварыча надзвычай прадстаўнічы іншанацыянальны кантэкст: Ф. Кафка, Б. Брэхт, С. Пшыбышэўскі, С. Кінг, Б. Лесьмян, Т. Траянаў, М. Крлежа, В. Війон, В. Незвал, У. Йетс, Я. Колар, К. Эрбен, Ш. Бадлер, А. Рэмбо, Я. Каспровіч, С. Выспянскі, Б. Пастарнак, С. Кольрыдж, Д. Г. Лоўрэнс, Э.Т. Гофман, У. Голдзінг і г.д. Нечаканыя параўнанні, цікавыя алюзіі сведчаць

³ І.Ф. Штэйнер, „Свет шчодры. Свет мяне паўторыць...”. Паэзія У. Караткевіча і класічныя традыцыі, Мінск 2008, с. 3.

⁴ І.Ф. Штэйнер, *Криница, из которой пил святой. Философия поэзии Алеся Рязанова*, Мінск 2010, с. 59.

⁵ *Ibidem*, с. 146.

пра інтэлектуальны круггляд вучонага, парадаксальнасць мыслення (супастаўленне творчасці В. Быкава і „Караля жахаў” С. Кінга).

Асэнсоўваючы сучасны літаратурны працэс, І. Штэйнер закранае праблемы, актуальныя як для развіцця нацыянальнага мастацкага слова, культуры, так і грамадства ў цэлым: беларускі мульткультуралізм, трагедыйнае светаадчуванне нашай літаратуры, „перакуленасць” сучаснага свету, калі „страх жыцця становіцца вызначальным”, заняўбанне маралі, „расчалавечванне” чалавека, новая шкала эстэтычных каштоўнасцей, што пачала складацца ў сучаснай літаратуры, перспектывы літаратуры класічнага тыпу ў трэцім тысячагоддзі.

Кнігі І.Ф. Штэйнера – гэта спроба асэнсаваць і нашы набыткі і нашы страты, культурныя, духоўныя, маральныя, магчымыя наступствы гэтых страт. У работах даследчыка пададзена арыгінальнае асэнсаванне твораў як класікаў нашай літаратуры, так і тых аўтараў, імёны якіх сёння на слыху, творы якіх абмяркоўваюцца, выклікаюць палеміку.

Так, І. Штэйнер сцвярджае, што творчасць В. Быкава – гэта

„квинтэсенция всех творческих поисков белорусской литературы последних двух столетий, своеобразный *паўтаральны курс* всей новой белорусской художественной традиции”⁶.

І.Ф. Штэйнер вядзе гаворку пра новую шкалу эстэтычных каштоўнасцей, што пачала складацца ў літаратуры. Вучоны прыходзіць да высновы, што „агульнанацыянальным бачаннем” беларусаў сёння становіцца гратэскае ўспрыманне быцця з яго спалучэннем узаемавыключальнага, парушэннем звыклых уяўленняў, страшнай, перакуленай логікай.

Вынікам даследаванняў І.Ф. Штэйнера шматмоўнай літаратуры Беларусі XIX сталі манаграфія *Шматмоўная літаратура Беларусі XIX ст.* і дапаможнік *Польскамоўная літаратура Беларусі XIX ст.* І.Ф. Штэйнер гаворыць пра лёсавызначальнае значэнне для Беларусі XIX стагоддзя польскамоўнай культуры, бо

„ў канцэптуальнай акрэсленасці беларуская нацыянальная ідэя адраджалася і фарміравалася на тэрыторыі Беларусі перш за ўсё ў рэчышчы польскамоўнай культуры”⁷.

Кафедрай беларускай літаратуры праводзіцца значная работа па зборы фактычнага матэрыялу, звязанага з жыццём і дзейнасцю пісьменнікаў, ураджэнцаў Гомельшчыны. Пад кіраўніцтвам І. Штэйнера падрыхтаваны зборнікі эсэ і навуковых артыкулаў (*Мазыр літаратурны, Рэчыца лірычная, Дняпроўскія матывы, Прыпяцкая рапсодыя, Сожскі карагод, Малады горад на зямлі старажытнай*).

І. Штэйнер стала і мэтанакіравана займаецца вывучэннем і папулярызаваннем творчасці выпускнікоў Гомельскага ўніверсітэта. Пад яго рэдакцыяй

⁶ І.Ф. Штэйнер, *Deja vu, або Успамін пра будучыню*, Мінск 2003, с. 34.

⁷ І.Ф. Штэйнер, *Шматмоўная літаратура Беларусі XIX ст.*, Мінск 2002, с. 5.

былі выдадзены анталогія лірыкі выпускнікоў ГДУ *Крыніцы*, зборнік навуковых артыкулаў *Душа прычальца крылом да неба* (1999), зборнік *Універсітэт літаратурны* (у сааўтарстве з І. Бароўскай), дзе пададзены творчыя партрэты колішніх і сённяшніх студэнтаў Гомельскага ўніверсітэта, якія праявілі сябе ў мастацкай творчасці. У 2010 годзе быў выдадзены зборнік *Alma mater universitatis*.

Да асэнсавання работ І. Штэйнера звярталіся такія аўтарытэтныя даследчыкі, як М. Тычына, І. Жук, І. Шаўлякова-Барзенка, Л. Галубовіч.

Важнае кола навуковай дзейнасці прафесара І. Штэйнера – падрыхтоўка навуковых кадраў. Пад кіраўніцтвам І. Штэйнера абаранілася шмат аспірантаў, сярод іх супрацоўнікі Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта Ханеня С.І., Цыбакова С.Ф., Фіцнер Т.А., Брадзіхіна А.В., Бярозка А.Ф., Лідзянкова В.А., выкладчыкі Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта П.Р. Кошман, А.В. Ваньковіч, выпускнікі ГДУ Ю.Я. Сальнікава, Т. Целяховіч, М. Воінава-Страха.

Іван Фёдаравіч – пастаянны ўдзельнік міжнародных навуковых канферэнцый і сімпозіумаў. Ён прымаў удзел у рабоце Міжнародных з'ездаў славістаў у Любляне (Славенія), Охрыдзе (Македонія), канферэнцыях у Варшаве, Познані, Беластоку, Кракаве, Ольдэнбургу.

Прафесар А. Бельскі пісаў:

„На пасадзе загадчыка кафедры беларускай літаратуры Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны І.Ф. Штэйнер паказаў сябе не толькі як лідар па бясспрэчных навуковых вартасцях, але і як сапраўдны інтэлігент і педагог, які ўвасабляе лепшыя чалавечыя якасці. А гэта вельмі важна для любога калектыву, калі асоба кіраўніка – цэнтр прыцягнення, пазітыўнага энергетычнага ўздзеяння. Літаратурнай кафедры ў Гомельскім універсітэце пашэнціла, бо навукоўцы не ведаюць, што такое ўладная начальніцкая пыха, брудныя інтрыгі, звышамбіцыі без належнай амуніцыі. Калі і ёсць амбіцыі ў Штэйнера-кіраўніка, то іх успрымаеш як творчую звышзадачу. «Хачу зрабіць сваю кафедру самай магутнай і аўтарытэтнай», – гаворыць Іван Фёдаравіч. Хіба нельга не вітаць гэткага яго намеру? Ён заўзята працуе сам, шмат часу аддае аспірантам, стварае спрыяльныя ўмовы для іншых. Таму і «планку» падымае перад тымі, хто ідзе ў навуку, прапаноўвае арыгінальныя і складаныя тэмы для навуковага вырашэння”.

Ёсць яшчэ адна якасць, што як найлепш характарызуе І. Штэйнера: гэта здольнасць быць удзячным. І. Штэйнер усяляк уганароўвае і падтрымлівае памяць пра свайго навуковага кіраўніка, доктара філалагічных навук, першага загадчыка кафедры беларускай літаратуры Гомельскага ўніверсітэта Міколу Грынчыка.

Анжэла Мельнікава

Гомель